

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย*

Strengthening the Network for Organizing Cultural Tourism and Creative Wisdom Management Along the Border in Loei Province

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนฺโน (สมศักดิ์ สินนา), พระสิริรัตนเมธี (บุญเพ็ง ตันตุลา)
และพระมหาทนวัฒน์ ปรียัติเมธี (โยธาจันทร)

Phramaha Somsak Satisompanno (Somsak Sinna),
Phra Phrasirirattanamatee (Boonpeng Tantula)
and Phramaha Tanawat Prariyattimetee (Yotajan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Loei Buddhist College, Thailand
Corresponding Author, E-mail: somsak_maha2011@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดเลย 2) ศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย และ 3) เสนอแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุมชนๆ ละ 15 รูป/คน รวมเป็น 30 รูป/คน แบบสนทนากลุ่มจำนวน 15 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย ซึ่งอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย บริบทพื้นที่ชุมชนวัดพระธาตุสัจจะ ตำบลท่าลี่ อำเภوتاลี่ จังหวัดเลย และบริบทพื้นที่ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอยางคาน จังหวัดเลย ชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้เป็นชุมชนที่มีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น

*ได้รับบทความ: 11 พฤษภาคม 2568; แก้ไขบทความ: 9 พฤศจิกายน 2568; ตอรับตีพิมพ์: 3 ธันวาคม 2568

2. กระบวนการสร้างเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย ได้มีองค์การความร่วมมือจากภาคีร่วมเป็นเครือข่าย การสร้างเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม มีกระบวนการทำงานเริ่มจากการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ และบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่าย ซึ่งมีการนำหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์; เครือข่ายชุมชน; จังหวัดเลย

Abstract

The objectives of this qualitative research were: 1) to study the context of cultural tourism resources and creative local wisdom in Loei Province; 2) to examine the participatory process of strengthening networks for managing cultural tourism and creative local wisdom along the border areas of Loei Province; and 3) to propose guidelines for strengthening networks for the management of cultural tourism and creative local wisdom along the border areas of Loei Province. The research instruments consisted of in-depth interviews conducted in two communities, with 15 participants (monks and laypeople) from each community, totaling 30 participants, as well as focus group discussions involving 15 participants. The data were analyzed using inductive reasoning and descriptive analysis.

The research findings revealed that:

1. The cultural tourism and creative local wisdom sites along the border areas of Loei Province, adjacent to the Lao People's Democratic Republic, comprise two main communities: Wat Phra That Satja Community, Tha Li Sub-district, Tha Li District, and Ban Tha Dee Mee Community, Pak Tom Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province. Both communities demonstrate distinctive characteristics in managing cultural tourism resources.

2. The participatory network-building process for managing cultural tourism and creative local wisdom along the border areas involves collaboration among various partner organizations. The process begins with coordinating relevant stakeholders, holding stakeholder meetings, selecting community network committees, and managing and administering the network effectively.

3. The guidelines for strengthening networks for the management of cultural tourism and creative local wisdom along the border areas of Loei Province emphasize the establishment of a clear vision and defined roles and responsibilities of the network working committees. These guidelines integrate the application of Aparihāniya-dhamma (the Buddhist principles of non-decline) to promote integrated management, enhance network strength, and support sustainable community development.

Keywords: Cultural tourism; Local wisdom; Creative tourism; Community networks; Loei Province

1. บทนำ

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและพัฒนาความสัมพันธ์เป็นชุมชนและสังคม ซึ่งการอยู่ร่วมกันดังกล่าวย่อมนำมาซึ่งความจำเป็นในการกำหนดกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ และค่านิยมร่วม เพื่อควบคุมพฤติกรรมและสร้างความสงบสุขในสังคม วัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในฐานะสิ่งที่มนุษย์สร้างและยอมรับร่วมกัน เพื่อเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ถ่ายทอดคุณค่า ความเชื่อ และวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น (นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, 2556) วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมิได้เป็นเพียงมรดกทางสังคม หากแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และศักยภาพของชุมชนในแต่ละพื้นที่

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยกลับถูกลดทอนความสำคัญ การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ลดลง ส่งผลให้มรดกทางวัฒนธรรมเสี่ยงต่อการเลือนหาย หากขาดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาต่อยอดอย่างเป็นระบบ (อารดา พลอาษา, 2564, หน้า 10-22) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้คุณค่า ความหมาย และบริบททางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ตรง (พระมหากวินท์ ยสินทวีโส, 2561, หน้า 145-156)

องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติคาดการณ์ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลกจะเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีคุณภาพยั่งยืน และสอดคล้องกับอัตลักษณ์พื้นที่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมที่เน้นการใช้ภูมิปัญญา องค์ความรู้ และนวัตกรรมเป็นฐาน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ หากมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชน (Brandon, 1996) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมางานวิจัยของพระสิริรัตน์เมธี (2560) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยังขาดระบบการดูแล ขาดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ และขาดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยพบว่า ยังขาดการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับ การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ในบริบทพื้นที่ชายแดนจังหวัดเลยอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาประเด็นดังกล่าว เพื่อพัฒนาแนวทางการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และยกระดับคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อันสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเลยภายใต้คำนิยาม “เลยเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรม”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย
3. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาพื้นที่แบบกรณีศึกษาเชิงพหุกรณี (multiple-case study) ในพื้นที่ชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบหลากหลาย (multiple methods) ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ รวมถึงกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์แนวทางเชิงเครือข่ายจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบูรณาการข้อมูลจาก

ภาคสนามเพื่อสร้างข้อสรุปเชิงระบบ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จาก 2 ชุมชนพื้นที่ศึกษา โดยคำนึงถึงบทบาทและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน/ผู้นำศาสนา อาสาสมัคร นักพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชน 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนรวม 30 รูป/คน (ชุมชนละ 15 รูป/คน) 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 15 รูป/คน จากกลุ่มตัวแทนที่เกี่ยวข้อง 3) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์แนวทางเชิงปฏิบัติจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 60 รูป/คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน เพื่อระดมความคิดเห็นและจัดทำข้อสรุปร่วมหลังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบบันทึกการศึกษาเอกสารเพื่อสร้างกรอบแนวคิด 2) แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง/ปลายเปิด 3) แนวคำถามสนทนากลุ่มเฉพาะ และ 4) แผนกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการมีส่วนร่วม เครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับขั้น ได้แก่ 1) พัฒนาโจทย์วิจัยและประเด็นศึกษา พร้อมนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรอง 2) เตรียมความพร้อมทีมวิจัยและสร้างความเข้าใจกับชุมชน 3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลบริบทชุมชนด้วยการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม 4) เก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก 5) จัดสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสังเคราะห์ประเด็นร่วม 6) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้ วางแผนการปฏิบัติการ และสรุปแนวทางเสริมสร้างเครือข่าย 7) สรุปผลและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ รวมถึงเอกสารเผยแพร่ เช่น คู่มือ/ชุดความรู้ สื่อวีดิทัศน์ และบทความวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล ถอดเทป/ถอดความ จัดหมวดหมู่ข้อความ ทำการเข้ารหัส (coding) และสังเคราะห์เป็นประเด็นและสาระสำคัญ (themes) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบข้ามแหล่งข้อมูล (triangulation) ระหว่างเอกสาร สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และเวิร์กช็อป แล้วจึงตีความและสรุปเป็นข้อค้นพบและแนวทางเชิงเครือข่ายที่สามารถเผยแพร่ได้

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย สรุปผลการวิจัยได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. บริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดน จังหวัดเลย พบว่า พื้นที่ชายแดนจังหวัดเลยที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีทุนทาง

วัฒนธรรมและศาสนสถานที่น่าสนใจ สามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยมีพื้นที่การศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ 1) ชุมชนวัดลาดปู่ทรงธรรม (วัดพระธาตุสัจจะ) อำเภอท่ง จังหวัดเลย พบว่าเป็นศูนย์รวมศรัทธาและกิจกรรมวัฒนธรรมของชุมชน มีอัตลักษณ์ด้านปุษยนียัตถุและพิธีกรรมที่เชื่อมโยงคนไทย-ลาว และเกิดการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์และประชาชนในการดูแลและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน (การสัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2567) 2) ชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่าเป็นชุมชนชายแดนเก่าแก่ที่มีภูมิทัศน์และทรัพยากรธรรมชาติ-วัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำเหืองและแม่น้ำโขงที่เอื้อต่อการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์และเชิงสร้างสรรค์ เช่น จุดชม “แม่น้ำสองสี” และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงชายแดนได้

2. กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย พบว่า กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายเป็นความร่วมมือหลายภาคส่วน ได้แก่ พระสังฆาธิการ หน่วยงานด้านวัฒนธรรม สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชน โดยมีกระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) การประสานงานและเชิญผู้เกี่ยวข้อง 2) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลบริบทและกำหนดทิศทางร่วม 3) การคัดเลือก/จัดตั้งคณะทำงานเครือข่าย และ 4) การกำหนดบทบาทหน้าที่และกลไกการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ณ วิทยาลัยสงฆ์เลย (25 ธันวาคม 2567) เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสถาปนาเครือข่ายและการจัดระบบการทำงานร่วมกันในพื้นที่ชายแดน

3. แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนจังหวัดเลยพบว่า แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายควรประกอบด้วย 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมและเป้าหมายเครือข่าย 2) การกำหนดโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของคณะทำงานอย่างชัดเจน 3) การจัดทำแผนกิจกรรมร่วมที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 4) การพัฒนากลไกการสื่อสารและการประสานงานระหว่างภาคี และ 5) การติดตามประเมินผลร่วมเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ การนำหลักการบริหารจัดการมาใช้เป็นฐานคิดในการบริหารจัดการเครือข่ายควรกำหนดให้ชัดว่าใช้ชุดหลักธรรมใดและอธิบายการประยุกต์เชิงการจัดการ (เช่น ความสม่ำเสมอในการประชุม ความพร้อมเพรียง ความเคารพกติกาและผู้ใหญ่ การลดความขัดแย้ง และการสร้างความร่วมมือ) เพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเครือข่ายในระยะยาว

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. บริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดเลยผลการวิจัยสะท้อนว่า พื้นที่ชายแดนจังหวัดเลยมีทุนวัฒนธรรม และทุนศรัทธาเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงสร้างสรรค์ โดยกรณีวัดลาดปู่ทรงธรรม (พระธาตุสัจจะ) ทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์กลางความศรัทธา ศูนย์กลางกิจกรรมประเพณี และพื้นที่ยึดโยงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวไม่ได้อยู่บนทรัพยากรทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ตั้งอยู่บนความหมายและคุณค่าทางสังคมจิตใจ ที่ชุมชนยอมรับร่วมกัน องค์ประกอบดังกล่าวเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนอย่างต่อเนื่อง และสามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนได้

ในทำนองเดียวกัน ชุมชนบ้านท่าดีหมี่มีจุดเด่นด้านภูมิทัศน์ชายแดน ประวัติศาสตร์ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาวัฒนธรรมร่วมสมัย (เช่น จุดชมแม่น้ำสองสีและพระใหญ่ภูคกงิ้ว/สกายวอล์ค) ซึ่งสะท้อนความสามารถของพื้นที่ในการผสมผสานธรรมชาติศาสนา วัฒนธรรม เข้าด้วยกัน ผลการวิจัยจึงชี้ว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลยควรมองพื้นที่เป็นระบบนิเวศวัฒนธรรมที่ต้องจัดการทั้งทรัพยากร ความหมาย พิธีกรรม วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนควบคู่กัน มิฉะนั้นการพัฒนาจะกลายเป็นเพียงการเพิ่มจุดถ่ายภาพ/สิ่งปลูกสร้างโดยไม่เสริมความยั่งยืนเชิงอัตลักษณ์และทุนสังคมของชุมชน

2. กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ความเข้มแข็งของเครือข่ายเกิดจากการบูรณาการหลายภาคส่วนที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทแตกต่างกัน ได้แก่ พระสังฆาธิการทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ยึดโยงคุณค่า หน่วยงานรัฐและองค์กรวัฒนธรรมเป็นกลไกด้านกฎหมาย งบประมาณ และการประสานเชิงนโยบาย สถาบันการศึกษาเป็นกลไกสนับสนุนองค์ความรู้และการพัฒนาศักยภาพ ขณะที่ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ กลไกดังกล่าวทำให้เครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัว แต่เป็นระบบความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ที่เชื่อมโยงทรัพยากร อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบร่วมกัน การประชุมเชิงปฏิบัติการวันที่ 25 ธันวาคม 2567 จึงมีนัยสำคัญในฐานะจุดเริ่มต้นการสถาปนาเครือข่ายเพราะเป็นเวทีสร้างความเข้าใจร่วม กำหนดทิศทางและบทบาท ทำให้เกิดความไว้วางใจ และความเป็นเจ้าของร่วม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เครือข่ายสามารถเลื่อนจากระดับการประสานงานไปสู่ระดับการทำงานเชิงเอกภาพได้ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเครือข่ายของพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อป๋อ) (2547, หน้า 34-35) ที่อธิบายว่าเครือข่ายมีลักษณะยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท และเติบโตจากการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของนรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 3) ที่เน้นว่าการมีส่วนร่วมต้องเกิดตั้งแต่ต้นจนจบ มิใช่เพียงการเข้าร่วมเชิงสัญลักษณ์ เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงลึกเป็นฐานสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายในระยะยาว และสอดคล้องกับงานของวันชัย พลเมืองดี (2561) ที่ชี้ว่าการพัฒนาเครือข่ายข้ามวัฒนธรรมและการบูรณาการหลักธรรมสามารถสร้างการเรียนรู้ร่วมและความเข้มแข็งของเครือข่ายได้ เมื่อมีเป้าหมายร่วมและกลไกการทำงานที่ชัดเจน

3. แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผลการวิจัยชี้ว่า แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมี 1) วิสัยทัศน์ร่วมและเป้าหมายร่วม 2) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน 3) กลไกการสื่อสารและการประชุมอย่างต่อเนื่อง 4) หลักการกำกับการทำงานร่วมที่ยึดคุณธรรมและความเป็นธรรม เพื่อป้องกันความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และ 5) ระบบติดตามประเมินผลร่วม เพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่องและปรับตัวได้ตามบริบทชายแดนที่เปลี่ยนแปลง

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอปฺริหานิยธรรม สามารถเป็นกรอบกำกับของเครือข่ายได้ เพราะเน้นความพร้อมเพรียง ความเคารพกติกา และความสามัคคี ซึ่งส่งผลต่อการลดความขัดแย้งและเพิ่มพลังการทำงานร่วมกัน ผลการวิจัยส่วนนี้สอดคล้องกับ

พระสิริรัตนเมธี (2560) ที่พบว่า การนำอปฺริหานิยธรรมไปใช้ในการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดช่วยให้เกิดการบริหารจัดการเชิงบูรณาการและความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้มแข็งเชิงวิชาการในบทความ ควรระบอบุญประกอบทั้ง 7 ประการให้ครบถ้วนและอธิบายการแปลงหลักธรรมไปสู่กลไกการบริหารเครือข่ายอย่างเป็นระบบ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานสนับสนุนภายนอกชุมชนดังนี้ 1) สนับสนุนองค์ความรู้และข้อมูลวิชาการด้านโบราณคดีพุทธศาสนาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อใช้พัฒนาเนื้อหา เรื่องเล่า กิจกรรมท่องเที่ยว ที่ถูกต้องและสอดคล้องอัตลักษณ์พื้นที่ 2) จัดตั้งสนับสนุน เวทีประสานงานเครือข่าย อย่างสม่ำเสมอ (เช่น รายไตรมาส) เพื่อเชื่อมการทำงานระหว่างวัด ชุมชน อบต. และภาคอื่น ๆ ลดความซ้ำซ้อน และทำให้เกิดแผนปฏิบัติการร่วม 3) ทุกครั้งที่จัดอบรมหรือประชุมเชิงปฏิบัติการ ควรออกแบบกระบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมจริง (ตั้งแต่กำหนดโจทย์ วางแผน ดำเนินงาน ประเมินผล) เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของและเพิ่มความยั่งยืนของเครือข่าย

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนดังนี้ 1) ส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมแก่ประชาชน เด็ก และเยาวชน ผ่านกิจกรรมชุมชน โรงเรียน วัด และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ

2) พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนร่วมออกแบบ เช่น เส้นทางเรียนรู้ ประวัติชุมชน วิถีศาสนา งานประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้และรายได้ที่ไม่กระทบคุณค่าพื้นที่ 3) จัดทำชุดความรู้ชุมชน (เรื่องเล่า แผนที่วัฒนธรรม ปฏิทินประเพณี ฯลฯ) เพื่อใช้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวและเป็นฐานข้อมูลให้เครือข่ายทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ดังนี้ 1) ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ และแผนพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ให้ชัดเจน โดยประสานกับหน่วยงานหลักในพื้นที่ (เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนา สถาบันการศึกษา) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 2) สนับสนุนการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรม และการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ในชุมชน พร้อมจัดสรรทรัพยากร/งบประมาณเพื่อพัฒนากิจกรรมร่วมของเครือข่าย 3) ส่งเสริมการต่อยอดทุนวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างเหมาะสม เช่น พัฒนาทักษะอาชีพ ผลิตภัณฑ์ชุมชน การบริการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการรักษาอัตลักษณ์ และความยั่งยืนของพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาพื้นที่ชุมชนชายแดนในจังหวัดอื่นเพิ่มเติม เพื่อเปรียบเทียบบริบท เงื่อนไข ความสำเร็จ และรูปแบบเครือข่ายที่เหมาะสมกับความแตกต่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.2 ควรศึกษาการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในระดับภูมิภาค โดยคำนึงถึงความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนและความสัมพันธ์กับชุมชนฝั่งประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสร้างแนวทางการทำงานร่วมและการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

2.3 ควรศึกษาการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยพิจารณารูปแบบการเพิ่มรายได้ การสร้างอาชีพ และกลไกสนับสนุนที่ทำให้ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างยั่งยืน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวชายแดนในจังหวัดเลย ก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงสังเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนจะยั่งยืนได้ ต้องขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายชุมชนที่มีคุณธรรมเป็นฐาน โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) พื้นที่ชายแดนเป็น ระบบนิเวศวัฒนธรรม พื้นที่ชายแดนจังหวัดเลยมิใช่เพียงแหล่งท่องเที่ยวเชิงกายภาพ แต่เป็นระบบนิเวศที่ประกอบด้วยศาสนสถาน วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา และความศรัทธาของชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นทุนวัฒนธรรมสำคัญในการออกแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงสร้างสรรค์ 2) เครือข่ายที่เข้มแข็งเกิดจากความสัมพันธ์ มากกว่าโครงสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวไม่ได้เกิดจากคำสั่งหรือโครงสร้างองค์กร แต่เติบโตจากการมีส่วนร่วม การสื่อสาร และ

ความไว้วางใจระหว่างพระสงฆ์ หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษาองค์กรท้องถิ่น และประชาชน ทำให้เครือข่ายเป็นกลไกที่ยืดหยุ่นและขับเคลื่อนได้จริงในพื้นที่ 3) พุทธธรรมทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับเครือข่าย การประยุกต์หลักอปริหานิยธรรม เป็นฐานคิดในการบริหารจัดการเครือข่าย ช่วยสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และเสริมความรับผิดชอบร่วม ทำให้เครือข่ายดำเนินงานอย่างมีธรรมาภิบาลและต่อเนื่อง 4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต้องเป็น “การจัดการประสบการณ์โดยชุมชน งานวิจัยชี้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเปลี่ยนจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไปสู่การจัดการประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนร่วมออกแบบ ร่วมจัดการ และร่วมได้รับประโยชน์ โดยรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ อัตลักษณ์กับการสร้างมูลค่าเศรษฐกิจ

สรุปองค์ความรู้หลักของงานวิจัย การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนที่ประสบความสำเร็จ ต้องบูรณาการ ทุนวัฒนธรรม + การมีส่วนร่วมของเครือข่าย + พุทธธรรมเป็นกลไกกำกับ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความยั่งยืนของการพัฒนา งานวิจัยนี้เสนอองค์ความรู้ใหม่ ว่า พุทธธรรมมิได้เป็นเพียงคุณค่าทางศาสนา แต่สามารถแปลงเป็นกลไกการกำกับเครือข่าย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิค*. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นวลจันทร์ ทศนชัยกุล. (2556). *ระบบงานยุติธรรม: ยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: พรทิพย์การพิมพ์.
- ประยูร พรหมสุทธิ. (2524). *ประวัติการสร้างพระธาตุสัจจะ*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- พยุพ ศรีจันทวงศ์. (2563). *เรื่องเล่าและวิถีชุมชนปากน้ำเหือง*. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหากวินท์ ยสินทวิโส. (2561). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารมจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 145-156.
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอู่). (2547). *เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และการจัดการ*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พระสิริรัตนเมธี. (2560). *การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วันชัย พลเมืองดี. (2561). *การพัฒนาและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม 5 เชิงกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2560-2580) (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.nesdc.go.th/nscr/master-plan-plans/>
- อารดา พลอาษา. (2564). การศึกษาองค์ความรู้ การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวทางกระรอกคู่ตีนแดง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยวัฒนธรรม*, 4(1), 10-22.
- Brandon, K. (1996). *Ecotourism and conservation: A review of key issues*. Washington, DC: World Bank.

